

جلسه 4

انواع مصاحبه

یکی از بحث های پر دامنه در موضوع مصاحبه تقسیم بندی آن به انواع و اقسام مختلف است . شاید کمتر نویسنده ای در حوزه علوم اجتماعی پیدا شود که در تقسیم بندی مصاحبه حداقل تشابه ظاهری تقسیم بندی اسلاف خویش را مراعات نموده باشد . هر چند روح حاکم بر انواع تقسیم بندی های مختلف یکی بوده و متناسب با اهداف مصاحبه تقسیم بندی های مختلفی صورت می گیرد ولی باز تاکید می گردد علیرغم تعدد در تقسیم بندی ها مشترکاتی در همه آنها می توان پیدا کرد و به عبارت دیگر همه آنها را در یک تقسیم بندی کلی تری می توان آورد .

در بحث حاضر به تقسیم بندی های مختلفی که از مصاحبه صورت گرفته است اشاره می گردد و در نهایت پس از توافق با یک تقسیم بندی متناسب نسبت به تعریف و توضیح اقسام ذکر شده مصاحبه اقدام می گردد.

دو بالویی مصاحبه را به دو صورت تقسیم بندی کرده است ، شکل اول مصاحبه را به مصاحبه فردی یا گروهی تقسیم بندی کرده و در شکل دوم انواع مصاحبه را به مصاحبه با ساختار یا منسجم و مصاحبه بی ساختار یا آزاد تقسیم کرده است .

انواع مصاحبه هایی که در این نوشته به توضیح آنها پرداخته خواهد شد عبارتند از :

1 - مصاحبه باز :

این نوع از مصاحبه به نامهای مصاحبه های « عمیق » ، « غیر استاندارد » ، « ژرفانگر » ، « بی ساختار » و « آزاد » نیز شناخته شده است .

«پرسشگر در بیان پرسشها و پاسخگو در طرح آن آزادی کامل دارند ، یعنی پرسشگر آنچه را که به نظرش ضروری می رسد مطرح می کند و در طرح سؤال خود هیچگونه محدودیتی احساس نمی نماید و پاسخگو در جواب دادن به سئوالها آزادی کامل دارد . پرسشگر چنین مصاحبه ای می تواند ایده های خود را در هر پرسش کلامی قرار دهد و سئوالهای خود را با هر عبارت که کامل باشد مطرح نماید و پاسخگو نیز می تواند جواب خود را به هر صورت که مایل باشد و در هر لفظی که دوست داشته باشد بیان دارد . » (ساروخانی ، 1373 : 214) .

پس در این نوع از مصاحبه « دست پژوهشگر یا پرسشگر باز است که :

اولاً- درباره نکته مورد نظر خود با سئوالات پی در پی آنقدر کنجکاوی نموده و عمق آنرا دنبال نماید که به نظرش لازم می رسد .

ثانیاً - ترتیب سئوالات و یا نکات را به دلخواه و نظر خود تغییر دهد .

ثالثاً - از هر شخص مطلع سئوالات متعددی را جویا شود» (رفیع پور ، 1370 : 305) .

مصاحبه باز در مواردی قبل از تحقیق اصلی انجام گرفته و محقق را در اشراف بر موضوع تحقیق و روشن ساختن زوایای مختلف مسئله یاری می کند تحقیق در این مرحله « با مطالعه کتب و نشریات مختلف و سئوالات و نکات گوناگون درباره ساخت مسئله و موضوع مورد نظر و عوامل مؤثر و روابط علت و معلول بین آنها در جامعه خاص مورد مطالعه در ذهن پژوهشگر به وجود خواهد آمد » (رفیع پور ، 1370 : 304) .

این نوع از مصاحبه کاربردهای مختلف در تحقیقات اجتماعی داشته و طبیعی است که اجرای آن بر خلاف تصور عامه چندان راحت نبوده و نیاز به تجربه و توانمندیهای خاص در مراحل اجرای آن وجود دارد و افراد مبتدی در بکارگیری آن حتماً دچار مشکلات خواهند شد و به همین جهت توصیه می گردد در صورت استفاده از آن حتماً از مشاورت اساتید با تجربه استفاده شده و این مرحله از تحقیق حتماً تحت نظر آنها صورت بگیرد چرا که بی دقتی در این مرحله از تحقیق ، در نتایج آن نیز تأثیر گذار خواهد شد .

2 - مصاحبه نیمه باز یا نیمه استاندارد

« همانطور که از نام آن برمی آید در مصاحبه نیمه باز، طرفین یعنی پرسشگر و جوابگو ، محدودیتی هایی احساس می کنند ، یعنی پرسشگر باید صرفاً موضوع های معینی را مطرح کند و فقط در خصوص آنها جواب دریافت دارد . پاسخگو نیز نمی تواند احساس و عقیده خود را آنطوری که ترجیح می دهد در کمال آزادی ابراز کند . در این مصاحبه پرسشگر و پاسخگو هیچیک آزادی کاملی را که در مصاحبه آزاد از آن می توانند برخوردار گردند ندارند » (ساروخانی ، 1373 : 214) .

در این نوع مصاحبه دست مصاحبه گر بسته نیست و می تواند طبق ظوابط و ملاک هایی در مصاحبه تغییراتی را ایجاد نماید . چرا که معمولاً این مصاحبه زمانی صورت می گیرد که سئوالات هنوز به آن ساختار منظم نرسیده و هنوز زوایای مختلف موضوع تحقیق برای محقق کاملاً آشکار نشده است و محقق براینکه بتواند به روایی سئوالات طراحی شده پی ببرد لازم دارد تا در این گونه مصاحبه هایی دلالت سئوالات را با اهداف تحقیق ارزیابی نماید و اینجاست که در مصاحبه هایی با مصاحبه گران مختلف اقدام به طرح سئوالات تحقیق نموده و اگر ایراد و ابهامی در سئوالات بود بر اساس معیارهای خاص ، محقق آزاد است آنها را طوری تغییر دهد که برای مصاحبه شونده قابل فهم بوده باشد پس در مصاحبه نیمه استاندارد « در صورتیکه متن سوالی برای پاسخگویی نامفهوم باشد ، پرسشگر مجاز است که متن سؤال را طوری تغییر دهد تا برای پاسخگو قابل فهم شود . مشروط براینکه متن جدید را بالای سؤال مربوط یادداشت نماید تا هنگام تصحیح پرسشنامه و تهیه پرسشنامه جدید و دقیق تر محقق بداند در چه مواردی در کدام محل تحقیق با چه نوع پاسخگویی ، چه سئوالاتی برای پاسخگویان نامفهوم بوده و با چه جمله بندی بهتر قابل فهم می باشد » (رفیع پور ، 1370 : 305) .

ترتیب سئوالات در روند مصاحبه تاثیر گذار می باشد و اگر سئوالات با روال منطقی طراحی شده باشد به نحوی که رشته افکار پاسخگو از بین نرود طبیعی است که مصاحبه گر می تواند اطلاعات بیشتری را کسب نماید ولی اگر نحوه ترتیب سئوالات مانع روانی سیر مصاحبه گردیده و مصاحبه شونده را دچار تشنگی و آشفتگی فکری نماید و به اصطلاح « از این شاخه به آن شاخه پریدن » باشد ضمن صرف وقت و انرژی زیاد از مصاحبه گر و مصاحبه شونده در کسب اطلاعات مورد نظر نیز خلل ایجاد می نماید . به همین جهت اگر ضرورت احساس گردد «پرسشگر می تواند ترتیب سئوالات را تغییر داده و آنرا با رشته سخن و فکر پاسخگو تطبیق دهد» (رفیع پور، 1370: 306) .

3 - مصاحبه استاندارد :

« در مصاحبه بسته یا محدود نه تنها موضوعاتی که پرسشگر باید مطرح کند از قبل معین شده اند بلکه این موضوعات به طور دقیق رده بندی گردیده اند پرسشگر ناچار است هر یک از موضوعات را در جای خود طرح کند و هیچ یک را به سلیقه خود بر دیگری مقدم نداند . علاوه بر این در مصاحبه های محدود پرسشها از قبل در قالب کلمات معینی قرار می گیرند پرسشگر محدود است هر پرسش را با کلماتی مخصوص و یکسان طرح کند و از پاسخگو بخواهد که هر یک از سئوالها را به طور دقیق و مختصر پاسخ گوید . این نوع مصاحبه دارای برنامه ای ساخت یافته است » (ساروخانی، 73: 5-214).

در این مصاحبه « پاسخگو یا موظف است که فقط از بین پاسخ های از پیش تعیین شده یکی یا بیشتر را انتخاب نماید و یا پرسشگر پاسخ پاسخگو را در یکی از طبقات جوابهای پیش بینی شده (با زدن علامت) جای می دهد » (رفیع پور ، 1370 : 307) .

برخلاف مصاحبه های باز یا نیمه استاندارد که دست محقق جهت تغییر در سئوالات و ترتیب آنها و یا تفهیم سئوالات برای پاسخگو از آزادیهایی برخوردار بود در این مصاحبه و سئوالات آن « پرسشگر به هیچ وجه اجازه ندارد که در متن سئوالات و یا پاسخ های پیش بینی شده تغییری دهد ، حتی در صورتیکه پاسخگو سوال را نفهمد در اینگونه موارد او حداکثر می تواند یک بار همان متن را با همان طرز بیان قبلی (بدون تغییر) تکرار کند » (رفیع پور ، 1370:308). و حتی « پرسشگر موظف است که ترتیب سئوالات در پرسشنامه را حفظ کند و در آن تغییری ندهد . زیرا ترتیب سئوالات و چگونگی تاثیر آنها بر روی یکدیگر بطور نسبتاً دقیقی حساب و تنظیم شده است ، گاه برخی از سئوالات پیش در آمدی هستند برای سئوالات بعدی و گاه برای آنکه سئوالات بر روی یکدیگر تاثیر نگذارند ، سئوالات دیگری بین آنها جای داده شده است » (رفیع پور ، 1370:310).

در مصاحبه با ساختار و منظم « سئوالهای همانند به یک طریق و ترتیب به هر آزمودنی عرضه می شوند و انتخاب پاسخهای جانشینی به فهرست از پیش تعیین شده محدود می شود . حتی توضیحات مقدماتی و پایانی یکسانی نیز به کار می روند " (بالد بی ، 1373: 203).

علیرغم همه محدودیت های موجود در این نوع از مصاحبه ، می توان تصریح کرد که قابلیت تعمیم یافته های بدست آمده با اطمینان بیشتری امکان پذیر بوده و علمی بودن آن بیشتر از مصاحبه های بی ساختار می باشد و به همین جهت در جمع آوری اطلاعات کمی امکان مقایسه و بکار بردن شیوه ای یکسان از بقیه انواع مصاحبه سرآمد بوده و در عین ریزه کاریهای موجود در تهیه و تنظیم مصاحبه مذکور نتایج بدست آمده قابل اتکا بوده و از قابلیت تعمیم بیشتر برخوردار می باشد .

4- مصاحبه با صاحب نظران و متخصصان

متخصصان و افراد صاحب نظر در مورد موضوعاتی که در آن زمینه دارای تجربه و تخصص می باشند دارای اطلاعاتی می باشند که امکان کسب آن اطلاعات از اشخاص دیگر میسر نمی باشد ، به همین جهت مصاحبه با این اشخاص در امر تحقیق دارای اهمیت بوده و می تواند در پیشبرد تحقیق موثر باشد . پس در مصاحبه با صاحب نظران « مصاحبه کننده داده ها را از اشخاصی جمع آوری می کند که دانش یا دیدگاه ویژه ای دارند که از طریق دیگران قابل حصول نیست» (گال ، 1386 : 525).

صاحب نظران علاوه بر اینکه اطلاعات منحصر به فردی در خصوص دانش خودشان دارند از مزیت دیگری نیز برخوردار هستند و آن اینست که آنها « اغلب نسبت به سایر اعضای تحقیق از مهارت بهتری در گفت و شنود دارند» (گال ، 1386 : 525). لیکن باید در نظر داشت که صاحب نظران امکان دارد در طول مصاحبه با توجه به جنبه هاب 1- نحوه شرکت 2- گرایشها 3- سلسله مراتب 4- سطح بیان 5- سبک کلام و 6- مختصات ظاهر صدا ، یکی از نقشهای زیر را از خویش بروز دهند . او یا رفتاری روشنفکرانه در مواجهه با مصاحبه گر در پیش میگیرد و یا اینکه رفتار روشنفکر متظاهر را از خود به نمایش می گذارد که هر کدام رفتارهای مختص به خود داشته و لازم است مصاحبه گر با این جنبه های رفتاری آشنایی داشته تا بتواند بر سیر مصاحبه و مراحل اجرای آن تسلط کافی داشته باشد .

5- مصاحبه گروهی

نوعی از مصاحبه که در بین محققان توسعه و گسترش یافته و روز به روز میزان استفاده از آن شیوع پیدا می کند مصاحبه گروهی می باشد . این نوع از مصاحبه از آن جهت حائز اهمیت می باشد که انسانها عموماً در جمع های کوچک راحت تر و راغبتر به بیان دیدگاههای خویش می پردازند . یعنی در زمان انجام مصاحبه افراد مصاحبه کننده نسبت به بیان احساسات خویش رغبت بیشتری از خود نشان می دهند . رغبتی که شاید در تعاملات دو نفره احتمال ابراز آنها به شدت کاهش پیدا می کند .

پس می توان در تعریف مصاحبه گروهی عنوان کرد که مصاحبه گروهی عبارت از « مصاحبه ای است با گروه کوچکی از افراد در باره یک موضوع خاص. این گروه معمولاً از شش تا هشت نفر تشکیل می شود و مصاحبه بین یک و نیم تا دو ساعت به طول می انجامد» (فلیک، 1387 : 212).

در این روش « وظیفه اصلی مصاحبه گر این است که مانع آن شود که یک نفر یا بخشی از گروه به مصاحبه و به این ترتیب بر کل گروه مسلط شوند . علاوه براین ، مصاحبه گر باید اعضای را که ساکت اند به شرکت در مصاحبه تشویق و نظرات آنها را نیز اخذ کند . همچنین باید تلاش کند تا پاسخ کل گروه را برای پوشش هر چه بیشتر موضوع مصاحبه به دست آورد» (فلیک، 212:1387).

«خلاصه آنکه مهم ترین مزایای مصاحبه گروهی عبارت است از : کم هزینه و سرشار بودن از اطلاعات ، تشویق شرکت کنندگان به پاسخ گویی، کمک یاد آوری رویدادها ، کمک برای دست یابی به پاسخی ورای پاسخ یک مصاحبه شونده تنها» (فلیک، 213:1387).

نکات مهم در موردانجام مصاحبه

تکلم با زبان شخص مصاحبه شونده

آشنائی مصاحبه گر با اهداف و روش طبقه بندی و ارزش گذاری پاسخها

دخالت ندادن تمایلات شخصی مصاحبه گر

ایجاد شرایط یکسان برای همه

کسب اجاره در هنگام استفاده از دستگاه ضبط صدا

جلب اعتماد مصاحبه شونده

رعایت مقام وموقعیت اجتماعی افراد

بیان توضیحات کافی قبل از شروع مصاحبه

ارائه آموزش به مصاحبه گران پیش از انجام مصاحبه

مزایای مصاحبه

قابلیت استفاده برای کم یا بی سوادان و کودکان و بیماران

امکان روشن کردن مفهوم سوالات

در مقایسه با مشاهده بدست آمدن درصد بیشتری از پاسخ ها

معایب مصاحبه

وقت گیر و پرهزینه

در مقایسه با روش مشاهده ثبت وقایع ناقص تر است

طبقه بندی وتجزیه و تحلیل اطلاعات در هنگامی که سوالات باز هستند مشکل است

دخالت دادن نظرات شخصی

* نمایه سازی :

به ثبت و ضبط محتوای اطلاعاتی مدارک با استفاده از روشهای گوناگون، به منظور سازمان دادن اطلاعات به قصد سهولت بازیابی «نمایه‌سازی» گفته می‌شود

* هدف نمایه سازی :

هدف نمایه سازی افزایش میزان دسترسی مراجعہ کنندگان به مطالب موضوعی مورد جستجو است. از این لحاظ ممکن است که نمایه سازیها بسته به جامعہ استفاده کننده و نیازهای اطلاعاتی آنها با هم متفاوت باشند. گزینش مواد از میان مطالب منتشره، توجه به موضوعی خاص، سوگیری زبانی، توجه به مدرک و منبعی خاص و... از جمله عواملی هستند که می توانند بر هدف نمایه سازی تأثیر بگذارند

* کارکرد نمایه سازی :

نمایه سازی عموماً سه کارکرد عمده دارد:

• محتوای اطلاعاتی مدارک را فشرده می‌سازد.

• به عنوان واسطه برای تطبیق و یکسان سازی زبان مدرک و زبان کاوش به کار می‌رود.

• به عنوان ابزاری کارا، بر شیوه تدوین راهبردی کاوش در جستجوی اطلاعات نظارت دارد.

* نمایه موضوعی :

ساخت و پرداخت زمینه های اطلاعاتی مدرک که بار موضوعی دارد و دسترسی بر مدارک را از طریق موضوع امکان پذیر می سازد «نمایه موضوعی» خوانده می شود.

تعریف چکیده

چکیده : **Abstract** : خلاصه ایست از یک نوشته که شامل فشرده تمام مطالب مهم یا فشرده قسمت‌های ویژه یا فهرستی از محتوای آن نوشته باشد گاهی شامل اصطلاحات وکلید واژه های متن است.

چکیده نویسی: **Abstracting**

عمل تهیه خلاصه کوتاه از یک کتاب، جزوه یا مقاله که شامل نکات اساسی آن باشد را می گویند و شامل یک سری فعالیت‌های زنجیره ای است که طی آن اطلاعات موجود در مدرک در ابعاد کوچکتری ارائه می شوند. برای رسیدن به این هدف انجام دو فرآیند ضروری است:

هرس متن یا حذف اضافات : یعنی حذف نکات غیر ضروری و حفظ نکات ضروری.

عصاره گیری متن: یعنی رسیدن به اصل مفهوم محتوای مدرک

انواع چکیده بر حسب لحن

چکیده تمام نما : **Informative ABSTRACT**

تأحد امکان اطلاعات روشنی از مباحث کمی و کیفی مندرج در مدرک ارائه می کند، طولانی تر از سایر انواع چکیده است . طول چکیده تمام نما باید متناسب با نوع و محتوای مدرک باشد ، اما اغلب در مقاله های مجلات 100 تا 250 و در پایان نامه ها تا 500 واژه در نظر گرفته می شود. تهیه چکیده تمام نما اگر چه بر سایر انواع چکیده ارجحیت دارد اما بسیار وقت گیر و پر هزینه بوده و نیاز به مهارت خاص دارد.

چکیده راهنما : Indicative Abstract

چکیده ای است که اطلاعات کامل را نمی دهد، بلکه به یافته ها هدایت می کند و بیشتر تأکید بر نتایج است. و بیشتر برای ایجاد انگیزه برای مراجعه به متن می باشد.

چکیده تلفیقی : Compound Abstract

تلفیقی بین چکیده راهنما و تمام نما است و این مسئله با توجه به عدم خلاصه شدن جداول و نمودار ها است که در چکیده تمام نما میسر نیست ولی می توان نتایج آن را توضیح داد.

چکیده انتقادی : Critical Abstract

علاوه بر معرفی محتوای مدرک به ارزیابی آن هم می پردازد ، بندرت از این نوع چکیده، استفاده می شود ، چون تهیه آن نیاز به مهارت در چکیده نویسی و داشتن تخصص موضوعی در سطح بالا را دارد . در این نوع چکیده ، چکیده نویس عقاید و نظریات خود را نیز بیان می دارد.